

De arbeidsmarktintegratie van jongeren in Europa verklaard

Marloes de Lange, Maurice Gesthuizen & Maarten H.J. Wolbers
Sectie Sociologie, Radboud Universiteit Nijmegen, P.O. Box 9104, 6500 HE Nijmegen
E-mail: m.delange@maw.ru.nl

Youth labour market integration in Europe explained

Summary

Young people in Europe face great difficulties nowadays when first entering the labour market. Unemployment and temporary employment are high among youth, although considerable differences in these figures exist between European countries. In this article, we study to what extent cyclical, structural and institutional factors explain cross-national variation in youth labour market integration. In addition, we examine to what degree educational differences exist in the impact of these macro characteristics. To answer these research questions, we use data on young people from 29 European countries who were interviewed in the European Social Survey of 2002, 2004, 2006 or 2008 and left day-time education in the period 1992-2008. The results of the empirical analysis first of all show that high unemployment prevent young people from a smooth integration in the labour market. In addition, economic globalization has a positive effect on youth labour market integration. We also demonstrated that young people experience less difficulties with labour market integration as the educational system is more vocational specific. Higher educated in particular profit from the positive effect of the vocational specificity of the educational system. Finally, as the employment protection legislation of incumbent workers is stricter, young people experience more difficulties with labour market integration, especially higher educated youth.

Trefwoorden

Arbeidsmarktintegratie, jeugdwerkloosheid, schoolverlaters, Europa

De arbeidsmarktintegratie van jongeren in Europa verklaard

Jongeren in Europa worden momenteel met grote moeilijkheden geconfronteerd tijdens hun arbeidsmarktintrede. Het percentage jongeren dat werkloos is of in een tijdelijke baan werkt is groot, hoewel er aanzienlijke verschillen zijn in arbeidsmarktintegratie tussen Europese landen. In dit artikel bestuderen we in hoeverre cyclische, structurele en institutionele factoren landenverschillen in de arbeidsmarktintegratie van jongeren verklaren. Daarnaast onderzoeken we of er verschillen naar opleidingsniveau zijn in de effecten van deze macrokenmerken. Voor het beantwoorden van deze vragen maken we gebruik van gegevens over jongeren uit 29 Europese landen die in het kader van het European Social Survey in het jaar 2002, 2004, 2006 of 2008 zijn ondervraagd en in de periode 1992-2008 het dagonderwijs hebben verlaten. De resultaten van de empirische analyse laten allereerst zien dat een hoge werkloosheid jongeren weerhoudt van een soepele integratie op de arbeidsmarkt. Daarnaast heeft economische globalisering een positief effect op de arbeidsmarktintegratie van jongeren. Ook is aangetoond dat de arbeidsmarktintegratie van jongeren makkelijker verloopt naarmate het onderwijssysteem meer beroepsgericht is. Dit werkt vooral in het voordeel van hoger opgeleide jongeren. Ten slotte ondervinden jongeren meer moeilijkheden bij hun arbeidsmarktintegratie naarmate zittende werknemers meer ontslagbescherming genieten. Dit geldt met name voor hoger opgeleide jongeren.

Inleiding

De intrede van jongeren op de arbeidsmarkt gaat momenteel gepaard met grote moeilijkheden. Niet alleen zijn de jeugdwerkloosheidscijfers hoog in veel landen, maar ook het aandeel jongeren in flexibele arbeid zoals tijdelijke banen is groot. In 2011 was in Europa meer dan een op de vijf jongeren onder de 25 jaar werkloos en hadden zelfs twee van de vijf werkende jongeren een tijdelijke baan (OECD, 2012). Hoewel de overgang van school naar werk tegenwoordig dus niet erg soepel verloopt, en jongeren veel onzekerheid ervaren bij hun intrede op de arbeidsmarkt, zijn er grote verschillen in arbeidsmarktintegratie tussen Europese landen. Vooral in Zuid-Europa is de jeugdwerkloosheid alarmerend hoog: in Portugal en Italië is bijna een derde van de jongeren onder de 25 jaar werkloos; in Spanje en Griekenland heeft zelfs de helft van de jongeren geen werk. Tijdelijk werk onder schoolverlaters in Spanje en Portugal ligt rond 45 procent. Ook in Oost-Europa brengt de integratie van jongeren op de arbeidsmarkt veel onzekerheid met zich mee, met werkloosheidscijfers van meer dan 25 procent in, bijvoorbeeld, Polen en Hongarije. Van alle Poolse schoolverlaters die een baan vinden, is deze baan in de helft van de gevallen een tijdelijke. In andere delen van Europa verloopt de arbeidsmarktintegratie van jongeren iets soepeler: de werkloosheid onder jongeren in Nederland en Zwitserland, bijvoorbeeld, bedraagt zo'n 10 procent. Ook in andere West- en Noord-Europese landen zoals Oostenrijk, Duitsland en Noorwegen zijn deze cijfers relatief laag en zijn ze niet sterk toegenomen in het laatste decennium. Tegelijkertijd is echter het aandeel schoolverlaters met een tijdelijke baan soms erg hoog in deze landen: in zowel Nederland als Duitsland heeft vandaag de dag een op de drie jonge werknemers een tijdelijke aanstelling.

Macro-economische omstandigheden spelen een belangrijke rol bij het verklaren van verschillen in arbeidsmarktintegratie van jongeren tussen landen (OECD, 2000; Gangl, 2002; Blanchard, 2006). Als het algehele werkloosheidscijfer in een land hoog is, dan is door de bank genomen ook de jeugdwerkloosheid in dat land hoog. Er zit ongeveer een factor twee tussen, in het nadeel van de jongeren. Toch zijn er duidelijke landenverschillen in de verhouding tussen beide werkloosheidspercentages. In het ene land zijn jongeren relatief vaker dan ouderen werkloos dan in het andere. In Italië, bijvoorbeeld, lopen jongeren 3,5 keer meer risico op werkloosheid dan ouderen,

terwijl deze ratio in Duitsland 1,5 bedraagt. Dit duidt erop dat de jeugdwerkloosheid in een land van meer afhangt dan de stand van de conjunctuur alleen. Blossfeld et al. (2008), bijvoorbeeld, beargumenteren dat ook structurele processen zoals economische globalisering hebben geleid tot meer moeilijkheden en onzekerheid bij de arbeidsmarktintrede van jongeren. Veel ander onderzoek echter benadrukt de rol van nationale institutionele kaders voor het verklaren van landenverschillen in de arbeidsmarktintegratie van jongeren.

Voor wat betreft het onderwijssysteem hebben verschillende onderzoekers de invloed van de beroepsgerichtheid ervan op de arbeidsmarktintegratie van jongeren in Europa bestudeerd (zie bijvoorbeeld Van der Velden & Wolbers, 2003; Breen, 2005; Wolbers, 2007a; Golsch, 2008; Bol & Van de Werfhorst, 2013). In deze studies tonen zij overtuigend aan dat de intrededekansen van jongeren op de arbeidsmarkt beter zijn in landen waar het onderwijssysteem een kwalitatief uitgebreid stelsel van beroepsonderwijs kent waarin beroepsgerichte opleidingen deelnemers kennis en vaardigheden bijbrengen die hen specifiek voorbereiden op een beperkt aantal beroepen. Daarnaast laten deze studies zien dat werkgelegenheidsbeschermende wet- en regelgeving van zittende werknemers de intrededekansen van schoolverlaters ondermijnt. In Europese landen waar de rechtspositie van zittende werknemers wordt beschermd (ofwel landen die een weinig soepel ontslagrecht kennen), verloopt de integratie van jongeren op de arbeidsmarkt moeizamer dan in landen waar dit niet het geval is.

Ook zijn er enkele studies verschenen die aangeven dat er verschillen naar opleiding zijn in de invloed van cyclische, structurele en institutionele factoren op de arbeidsmarktintegratie van jongeren. Zo liet Gangl (2002) zien dat de laagst gekwalificeerde nieuwkomers op de arbeidsmarkt het meest te lijden hebben onder veranderingen in de conjuncturele cyclus. Daarnaast toonden De Grip en Wolbers (2006) aan dat in Europese landen waar een institutionele koppeling bestaat tussen het onderwijssysteem en de arbeidsmarkt, laagopgeleide jongeren minder vaak een vaste baan hebben dan in landen waar een geringe band bestaat tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt, omdat in eerstgenoemde landen de toegang tot vaste banen veel restrictiever is voor individuen die niet over het benodigde niveau van (beroepsspecifieke) kennis en vaardigheden beschikken. Ten slotte concludeerde ook Wolbers (2007a) dat de invloed van de door hem onderzochte institutionele factoren verschilt tussen opleidingsniveaus. Het nadelige effect van werkgelegenheidsbeschermende wet- en regelgeving speelt vooral hoger opgeleiden parten bij het vinden van een eerste baan na schoolverlaten, terwijl de beroepsgerichtheid van het onderwijssysteem vooral lager opgeleiden helpt bij het vinden van een eerste baan.

In dit artikel bouwen we voort op het bovengenoemde onderzoek door de invloed van cyclische, structurele en institutionele factoren op de arbeidsmarktintegratie van jongeren in maar liefst 29 Europese landen te bestuderen. Het betreft jongeren die in de periode tussen 1992 en 2008 het dagonderwijs hebben verlaten en in het kader van het *European Social Survey* (ESS) in het jaar 2002, 2004, 2006 of 2008 zijn ondervraagd. We boeken in een viertal (methodologische) opzichten vooruitgang op het eerdere onderzoek.

In de eerste plaats kunnen we hier een vergelijking maken van een veel groter aantal landen dan in het eerdere onderzoek mogelijk was. Dit resulteert in een veel krachtigere en nauwkeurigere statistische toetsing van de opgestelde hypothesen. In de tweede plaats kunnen we nu, door het grote aantal landen waarover gegevens beschikbaar zijn, de invloed van cyclische, structurele en institutionele factoren simultaan schatten. Hierdoor wordt het relatieve belang van deze macrokenmerken op de arbeidsmarktintegratie van jongeren in Europa adequaat vastgesteld. In de derde plaats biedt het grote aantal landen in de empirische analyse de mogelijkheid om zogenoemde crossniveau interacties tussen de onderscheiden cyclische, structurele en institutionele factoren enerzijds en het opleidingsniveau van jongeren anderzijds te schatten. Hoewel dit in enkele eerdere studies ook al is gedaan, is het onderscheidingsvermogen van de statistische toetsing hier veel groter. In de vierde plaats beschouwen

we in dit artikel werkloosheid en tijdelijk werk als concurrerende alternatieven voor het ideaal van vast werk. Het eerdere onderzoek richtte zich steeds op een van beide maten voor de arbeidsmarktintegratie van jongeren zonder de samenhang tussen beide in ogenschouw te nemen.

Theorie en hypothesen

Economisch klimaat en arbeidsmarktintegratie van jongeren

De economische crisis die sinds 2008 voortduurt heeft tot een hoge werkloosheid geleid in Europa. Er bestaat overigens wel een groot verschil tussen de landen. In Griekenland en Spanje bereiken de werkloosheidscijfers thans de 25 procent, terwijl in Nederland, bijvoorbeeld, het huidige werkloosheidspercentage zo'n 6 procent is. Het belangrijkste gevolg van deze economische neergang voor bedrijven is de toegenomen onzekerheid over hun afzetmarkt. Over het algemeen proberen zij deze onzekerheid af te wentelen op het personeel. Dit kan bijvoorbeeld worden bereikt door het instellen van tijdelijke arbeidscontracten in plaats van langlopende contractuele verplichtingen aan te gaan met hun (toekomstige) werknemers. Deze vorm van flexibele arbeid geeft werkgevers in economisch mindere tijden de mogelijkheid werknemers net zo lang vast te houden als ze nodig zijn en te ontslaan zodra ze overbodig zijn.

Zoals we eerder hebben gesteld volgt het patroon van jeugdwerkloosheid binnen landen over het algemeen dat van de werkloosheid in de totale beroepsbevolking, maar is het werkloosheidspercentage onder jongeren beduidend hoger. We kunnen dus veronderstellen dat de arbeidsmarktintegratie van jongeren moeilijker verloopt naarmate de werkloosheid hoger is (H1a). Maar waarom worden juist jongeren zo sterk getroffen door een economische crisis? Het antwoord is dat zij door werkgevers als *outsiders* op de arbeidsmarkt worden gezien. Het ontbreekt jongeren bij het betreden van de arbeidsmarkt aan ervaring, anciënniteit, lobby en relevante netwerken, wat hen minder aantrekkelijk maakt voor werkgevers vergeleken met zittende werknemers (De Vreyer et al. 2001; Bukodi et al., 2008).

Over het algemeen ondervinden alle jongeren dus meer moeilijkheden bij het betreden van de arbeidsmarkt tijdens een economische recessie, maar er bestaan aanwijzingen dat deze problemen niet voor iedere jongere even groot zijn. Breen (1997) stelt dat het voor de beslissing van een werkgever een werknemer een vaste aanstelling aan te bieden, uitmaakt in hoeverre hij deze kan controleren bij de werkzaamheden die moeten worden verricht. Werknemers in banen waarvoor hoge kwalificaties zijn vereist, zijn moeilijk aan directe supervisie te onderwerpen door de gespecialiseerde kennis en vaardigheden van degenen die deze banen uitoefenen. Dergelijke banen worden, in vergelijking met banen die minder kwalificaties verlangen, vaker in vaste dienst aangeboden, zelfs in economisch zeer onzekere tijden. Hogere banen vereisen meer opleiding en daardoor een grotere investering van werkgevers in hun werknemers vergeleken met lagere banen waar werknemers gemakkelijker kunnen worden vervangen. Het is dus voor het invullen van vacatures van hogere banen minder voordelig personeel slechts voor een korte duur in dienst te nemen. Evenzeer zijn voor hogere banen de voordelen voor werkgevers van een langdurige binding met hun werknemers in goede economische tijden substantieel groter dan de voordelen van flexibiliteit in werkrelaties tijdens een economische recessie (Breen, 1997: 480). Omdat zulke banen alleen beschikbaar zijn voor hoger opgeleiden, zullen hoger opgeleide jongeren beter beschermd zijn tegen de negatieve gevolgen van een hoge werkloosheid voor wat betreft hun arbeidsmarktintegratie dan lager opgeleide jongeren.

Een bijkomende reden waarom hoger opgeleide jongeren zich in een betere arbeidsmarktpositie bevinden gedurende een economische recessie is dat zij kunnen uitwijken naar banen onder hun niveau als het banenaanbod onvoldoende is alle hoogopgeleide schoolverlaters op hun niveau aan het

werk te helpen. Voor lager opgeleide schoolverlaters is het daarentegen moeilijker, en voor de laagst opgeleiden logischerwijs zelfs onmogelijk, een baan te accepteren onder hun opleidingsniveau. Zij lopen daarom een groter risico op werkloosheid. Dit proces wordt omschreven als verdringing (Borghans & De Grip, 2000; Pollmann-Schult, 2005; Gesthuizen & Wolbers, 2010). Samengevat luidt de volgende hypothese daarom als volgt: het negatieve effect van een hoge werkloosheid op de arbeidsmarktintegratie van jongeren is groter voor lager dan hoger opgeleiden (H1b).

Economische globalisering en arbeidsmarktintegratie van jongeren

Het economische klimaat kan fluctuaties door de jaren heen verklaren in de mate waarin werkgevers onzekerheid ervaren en deze overdragen op hun (toekomstige) werknemers, wat leidt tot niet-lineaire ontwikkelingen in de arbeidsmarktintegratie van jongeren. De structurele ontwikkelingen in de laatste decennia voorspellen echter een onophoudelijke groei van economische onzekerheid bij de toegang tot de arbeidsmarkt, dit wil zeggen, als gevolg van het proces van economische globalisering. Globalisering kan worden opgesplitst in verschillende dimensies: economische, socio-technologische, culturele en politieke globalisering (Mills & Blossfeld, 2005; Buchholz et al., 2009; zie ook De Lange, Gesthuizen & Wolbers, 2012). Elke dimensie is gebaseerd op een specifiek macroproces. Economische globalisering wordt meestal gezien als de centrale dimensie van globalisering en verwijst naar de internationalisering van markteconomieën en de stijgende belastingconcurrentie tussen welvaartsstaten. Vooral na de val van het IJzeren Gordijn in 1989, dat het communistische Oostblok herenigde met het kapitalistische Westen, nam de interactie tussen Europese landen met uiteenlopende loon-, sociale- en productieniveaus toe. Dit leidde tot een verscheidenheid van spelers in verschillende markten, gevolgd door groeiende onderlinge competitie. Zowel corporaties als nationale staten werden geconfronteerd met nieuwe uitdagingen, zoals een harde belastingconcurrentie. De internationalisering van markten betekent dus een afname van nationale grenzen: landen gingen wereldwijde samenwerkingsverbanden aan en werden het eens over de ontwikkeling van gemeenschappelijke wetgevingen, instituties en praktijken die het eenvoudiger en goedkoper maken grenzen te overschrijden met goederen, diensten, arbeid en kapitaal. De toenemende mondiale competitie biedt mogelijkheden aan corporaties om een sterke positie te veroveren in de wereldeconomie, maar het leidt ook tot meer onzekerheid bij werkgevers door de noodzaak van snelle prijsaanpassingen van goederen en diensten aan de fluctuaties in vraag en aanbod. Dit vereist ook een flexibel personeelsbestand. Werkgevers hebben op deze ontwikkelingen ingespeeld door meer flexibele of atypische arbeidscontracten aan te bieden, zoals tijdelijke contracten (Kalleberg, 2009). Vooral nieuwkomers op de arbeidsmarkt worden hiermee geconfronteerd, omdat het hen aan de nodige ervaring ontbreekt in de concurrentie om beschikbare posities met zittende werknemers. Daarom voorspellen we dat de arbeidsmarktintegratie van jongeren moeizamer verloopt naarmate het niveau van economische globalisering hoger is (H2a).

Ook hier kan weer worden verwacht dat de toenemende onzekerheid die gepaard gaat met economische globalisering grotere nadelige consequenties heeft voor lager opgeleide jongeren die de arbeidsmarkt voor het eerst betreden dan voor hoger opgeleide jongeren. Zoals eerder gezegd is het moeilijker individuen in hogere banen te onderwerpen aan directe supervisie en hen te vervangen door nieuwe werknemers, waardoor hoger opgeleiden vaker beloond worden met een vaste aanstelling, ook als de arbeidsmarkt sterk onderhevig is aan onzekerheden en risico's (Breen, 1997). Daarnaast is er, zoals aangegeven, vaak sprake van neerwaartse verdringing (Borghans & De Grip, 2000; Pollmann-Schult, 2005; Gesthuizen & Wolbers, 2010). Hoger opgeleiden kunnen immers gemakkelijker uitwijken naar banen onder hun niveau dan lager opgeleiden. En voor de laagst opgeleiden geldt zelfs dat zij niet onder hun niveau werkzaam kunnen zijn, maar worden geconfronteerd met werkloosheid of inactiviteit.

Er is echter nog een reden waarom wordt verwacht dat hoger opgeleide jongeren bij het betreden van de arbeidsmarkt minder last hebben van economische globalisering. Het feit dat bedrijven mondiaal competitief zijn geworden en markteconomieën steeds internationaler, is mogelijk gemaakt door technologische ontwikkelingen, zoals de introductie van microcomputers en het internet (Kalleberg, 2009). Dankzij deze nieuwe technologieën en de moderne massamedia wordt de verspreiding van informatie en kennis amper vertraagd of beperkt door tijd en plaats (Castells, 2010). Deze technologische innovatie heeft geleid tot veranderingen in het arbeidsproces, met name een toenemende behoefte aan kennisintensieve arbeid (Berman, Bound & Machin, 1998; Maurin & Thesmar, 2004; Spitz-Oener, 2006). Meer bepaald heeft de dienstensector zich erg uitgebreid, ten koste van de traditionele sectoren landbouw en industrie. Deze herstructurering van de arbeidsmarkt betekende een verschuiving in de vraag naar arbeid van laag- naar hooggeschoold werk, ook wel bekendstaand als *skill-biased technological change* (Katz & Autor, 1999). Als gevolg hiervan is het aantal arbeidsplaatsen waarvoor een hoge opleiding nodig is, flink toegenomen, terwijl laag- of ongeschoolde arbeid steeds meer verdwenen is of uitbesteed aan lagelonenlanden. Hierdoor is de positie van lager opgeleiden op de arbeidsmarkt over het algemeen verslechterd. Deze argumenten samen leiden tot de verwachting dat het negatieve effect van economisch globalisering op de arbeidsmarktintegratie van jongeren groter is voor lager dan hoger opgeleiden (H2b).

Beroepsgerichtheid van het onderwijssysteem en arbeidsmarktintegratie van jongeren

Eerder onderzoek toonde duidelijk aan dat de toegang tot de arbeidsmarkt voor schoolverlaters beïnvloed wordt door de structuur van het onderwijssysteem in een land (Allmendinger, 1989; Hannan et al., 1997; Shavit & Müller, 1998; Müller & Gangl, 2003). Een belangrijk aspect hierbij is de institutionele koppeling tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen een *qualificational space* en een *organizational space* (Maurice & Sellier, 1979). Dit onderscheid is gebaseerd op de wijze waarop in het onderwijssysteem van een land theoretisch leren wordt gecombineerd met praktische werkervaring. In landen met het eerstgenoemde systeem is het onderwijsprogramma vooral algemeen of academisch van aard. Hier worden specifieke beroepsvaardigheden niet al in het onderwijs aangeleerd, maar pas verworven in de praktijk. Dit impliceert dat de link tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt relatief zwak is in deze landen. Daartegenover staat dat in andere landen beroepsspecifieke vaardigheden al in het onderwijs worden aangeleerd via beroeps- of vakonderwijs. Schoolverlaters zijn daardoor beter voorbereid op de beroepspraktijk en behoeven minder aanvullende training. Dit maakt hen aantrekkelijker voor werkgevers (Blossfeld, 1992). In deze landen bestaat een nauwe band tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt en nemen diploma's en certificaten een belangrijke plaats in (Mills & Blossfeld, 2005; Wolbers, 2007a).

De manier waarop deze nauwe band is geïnstitutionaliseerd verschilt van land tot land. Beroepsonderwijs kan worden georganiseerd door 'theoretische' training in vakscholen (zoals in Nederland), door 'praktische' training op de werkvloer (zoals in Ierland) of door een combinatie van beide, ook wel het 'dual' stelsel van werken en leren genoemd (zoals in Duitsland). Vooral dit laatste systeem biedt voordelen, zowel voor werkgevers als toekomstige werknemers. Zo kunnen werkgevers potentiële werknemers al in een vroeg stadium beoordelen op hun (te verwachten) capaciteiten, terwijl een stage toekomstige werknemers de gelegenheid biedt alvast een kijkje in de keuken te nemen en enige werkervaring op te doen (Wolbers, 2007a). Wanneer er sprake is van positieve indrukken van beide partijen, dan is de kans aannemelijk dat een schoolverlater op de leerwerkplek blijft werken na afronding van de beroepsopleiding. Op deze wijze bevordert het beroepsonderwijs dus de arbeidsmarktintegratie van schoolverlaters. In het kort verwachten wij daarom dat de arbeidsmarktintegratie van jongeren makkelijker verloopt naarmate het onderwijssysteem meer beroepsgericht is (H3a).

In landen met een beroepsgericht onderwijssysteem, waar het belang van het bezit van de juiste diploma's en certificaten dus groot is, kan worden verwacht dat er grote verschillen zijn in de arbeidsmarktintegratie tussen jongeren die over deze kwalificaties beschikken en degenen die deze niet bezitten. In dergelijke landen zijn de intredekansen van met name laag- of ongeschoolde jongeren gering, omdat zij niet beschikken over de juiste papieren die hen de toegang verschaffen tot de beroepen in de vakdeelmarkt en daarom zijn aangewezen op het secundaire segment van de arbeidsmarkt met haar slecht betaalde en instabiele banen (De Grip & Wolbers, 2006; Wolbers, 2007a). Omgekeerd geldt dat in landen waar het onderwijssysteem vooral algemeen vormend van aard is, diploma's en certificaten een minder prominente plaats innemen en banen toegankelijker zijn zonder de juiste kwalificaties, omdat beroepsgerichte vaardigheden veelal pas op de werkplek worden aangeleerd. Daarom is onze hypothese dat het positieve effect van de beroepsgerichtheid van het onderwijssysteem op de arbeidsmarktintegratie van jongeren groter is voor hoger dan lager opgeleiden (H3b).

Werkgelegenheidsbeschermende wet- en regelgeving en arbeidsmarktintegratie van jongeren

Nationale verschillen in werkgelegenheidsbeschermende wet- en regelgeving op de arbeidsmarkt kunnen ook verklaren waarom de arbeidsmarktintegratie van jongeren varieert in Europa. Gesteld wordt dat deelnemers op de arbeidsmarkt kunnen worden verdeeld tussen *insiders* en *outsiders* (Lindbeck & Snower, 1988). Zij die werk hebben zijn insiders en degenen zonder werk worden beschouwd als outsiders. Een specifieke groep van outsiders wordt gevormd door nieuwkomers op de arbeidsmarkt (De Vreyer et al., 2000), omdat schoolverlaters zonder werkervaring moeten concurreren om de beschikbare banen met degenen die al een positie op de arbeidsmarkt hebben verworven. Onderhandelingen over loon vinden plaats tussen insiders en werkgevers. Outsiders spelen in dit proces geen rol. Het belangrijkste doel voor zittende werknemers is aan het werk te blijven. De werkgelegenheid voor outsiders heeft geen prioriteit. Ook zetten insiders zich in voor een sterkere rechtspositie. Het verstevigen van de rechtspositie van werknemers heeft betrekking op regelgeving omtrent het aannemen en ontslaan van personeel (ontslagbescherming). Over het algemeen proberen zittende werknemers hun rechtspositie te vergroten door een aantal arbeidsvoorwaarden steviger te verankeren in de wet en collectieve arbeidsoverkomsten. Met name het anciënniteitsbeginsel is een belangrijk criterium. Gewoonlijk belet dit dat werknemers met veel dienstjaren worden ontslagen, terwijl jongeren, die als laatsten bij een bedrijf zijn komen werken, de eersten zijn die worden ontslagen wanneer het bedrijf daartoe is genoodzaakt. Vanuit dit beginsel bezien ondermijnt werkgelegenheidsbeschermende wet- en regelgeving van zittende werknemers de integratie van jongeren op de arbeidsmarkt. Landen verschillen in de mate waarin de rechtspositie van zittende werknemers wordt beschermd (OECD, 1999). Verondersteld wordt dat de arbeidsmarktintegratie van jongeren moeizamer verloopt naarmate de ontslagbescherming van zittende werknemers sterker is (H4a).

Tot slot veronderstellen we weer verschillen naar opleidingsniveau. Hoger opgeleiden bevinden zich veelal in het primaire segment van de arbeidsmarkt waar onderhandelingen over arbeidsvoorwaarden in de regel plaatsvinden tussen vakbonden en werkgevers. Werkgelegenheidsbeschermende wet- en regelgeving is er vrij strikt. De kosten van verloop van werknemers in dit arbeidsmarktsegment zijn hoog en het is daarom duur ze te ontslaan. Lager opgeleiden daarentegen bevinden zich meestal in het secundaire segment van de arbeidsmarkt dat minder gereguleerd is en waar werknemers minder ontslagbescherming genieten. Om die reden verwachten we dat het negatieve effect van de ontslagbescherming van zittende werknemers op de arbeidsmarktintegratie van jongeren groter is voor hoger dan lager opgeleiden (H4b).

Data en variabelen

Data

Voor de empirische analyse van dit artikel gebruiken we data van het *European Social Survey* (ESS), verzameld in de jaren 2002, 2004, 2006 en 2008 (Jowell et al., 2003, 2005, 2007 en 2009). We analyseren gegevens van individuen afkomstig uit 29 Europese landen, te weten België (BE), Bulgarije (BG), Cyprus (CY), Denemarken (DK), Duitsland (DE), Estland (EE), Finland (FI), Frankrijk (FR), Griekenland (GR), Hongarije (HU), Ierland (IE), Israël (IL), Italië (IT), Luxemburg (LU), Nederland (NL), Noorwegen (NO), Oekraïne (UA), Oostenrijk (AT), Polen (PL), Portugal (PT), Russische Federatie (RU), Slovenië (SI), Slowakije (SK), Spanje (ES), Tsjechië (CZ), Turkije (TR), Verenigde Koninkrijk (GB), Zweden (SE) en Zwitserland (CH). In deze landen behoren alle personen vanaf 15 jaar, wonend in een huishouden, ongeacht hun nationaliteit, staatsburgerschap, taal of rechtspersoonlijkheid, tot de onderzoekspopulatie. Het ESS is een academisch gestuurd onderzoek en bevat een brede waaier van vragen betreffende onderwijs en arbeidsmarktparticipatie; vragen die essentieel zijn voor de empirische analyse van dit artikel. Door de hoge crossnationale vergelijkbaarheid van de metingen zijn de gegevens van het ESS bijzonder geschikt voor vergelijkingen tussen landen. In alle landen zijn equivalente kanssteekproeven toegepast.

Gezien de nadruk op de arbeidsmarktintegratie van jongeren beperken we ons in de analyse tot respondenten die het dagonderwijs maximaal 10 jaar voor het moment van ondervraging hebben verlaten en op dat moment tussen de 15 en 34 jaar oud waren. Respondenten die op het moment van ondervraging inactief waren (schoolgaand, niet werkzoekend, ziek/invalid, gepensioneerd, vrijwilliger, dienstplichtig militair, huisvrouw), zijn uitgesloten van de analyse. Het jaar van het verlaten van het onderwijs is berekend op basis van de lengte van iemands schoolcarrière zoals gerapporteerd door de respondenten in de vragenlijst. Gezien het feit dat de gegevens verzameld zijn in de periode 2002-2008, bestuderen we jongeren die de arbeidsmarkt voor het eerst hebben betreden in de periode 1992-2008. Na het schrappen van respondenten voor wie informatie ontbreekt voor om het even welke variabele in de multivariate analyse, bestaat de uiteindelijke steekproef uit 18.956 respondenten. Deze individuele data zijn uitgebreid met contextuele informatie op het hogere analyseniveau: de combinatie van land en jaar van schoolverlaten (N=468). Gezien deze geneste datastructuur maken we gebruik van multiniveau-analyse.

Afhankelijke variabele

De arbeidsmarktintegratie van jongeren wordt gemeten door een variabele die een driedeling maakt tussen vast werk, tijdelijk werk en werkloosheid. Het onderscheid tussen vast en tijdelijk werk is bepaald door respondenten te vragen of zij in hun huidige baan een arbeidscontract hadden van onbepaalde, respectievelijk bepaalde duur. Werkloosheid verwijst naar de situatie van respondenten die aangaven werkloos te zijn en actief op zoek te zijn naar een baan. In totaal heeft 61 procent van de respondenten een vaste baan, 28 procent heeft een tijdelijke baan en 11 procent is werkloos. Zoals in figuur 1 te zien is, verschilt deze verdeling echter sterk tussen de verschillende landen. Zo blijkt bijvoorbeeld dat in TR minder dan 35 procent van de jongeren een vaste baan had, gemiddeld over de periode 1992-2008, terwijl de rest werkloos was of een tijdelijke baan had. In EE had juist 80 procent van de jongeren een vaste baan. Deze verschillen zijn groot en geven aan dat de arbeidsmarktintegratie van jongeren tussen de onderzochte Europese landen aanzienlijk verschilt. In de multivariate analyse worden zowel tijdelijk werk als werkloosheid gezien als een gebrek aan arbeidsmarktintegratie. Beide situaties worden vergeleken met de ideale positie van vast werk.

[Figuur 1]

Onafhankelijke variabelen

Het opleidingsniveau van individuen verwijst naar het hoogste opleidingsniveau waarvoor een diploma is behaald, en is ingedeeld in drie categorieën. Respondenten met een laag opleidingsniveau hebben maximaal lager secundair onderwijs afgerond (ISCED 0-2; voor NL: VMBO) (12 procent). De middencategorie verwijst naar respondenten die een opleiding in het hoger secundair onderwijs hebben behaald (ISCED 3-4; voor NL: HAVO/VWO/MBO) (45 procent). De derde categorie betreft individuen met een diploma in het hoger onderwijs (ISCED 5-6; voor NL: HBO/WO) (43 procent).

De individuele gegevens zijn aangevuld met verschillende contextuele kenmerken die verwijzen naar de cyclische, structurele en institutionele context van landen. Of preciezer, naar de combinatie van land en jaar van schoolverlaten.¹ De scores op alle contextuele variabelen zijn gecentreerd rondom het gemiddelde voordat er in de multivariate analyse mee is gerekend. Als maat voor de conjuncturele cyclus is het werkloosheidspercentage gebruikt, gebaseerd op *EU Labour Force Surveys* en verkregen via de internationale arbeidsorganisatie ILO. Voor Luxemburg berusten de werkloosheidspercentages overigens op geregistreerde werkloosheidscijfers. In de gegevens varieert de werkloosheid tussen de 1,6 (LU in 1992) en 24,1 procent (ES in 1994).

Het niveau van economische globalisering, als structurele arbeidsmarktfactor, is gemeten aan de hand van de economische dimensie van de *KOF Index of Globalization* (Dreher, 2006). Deze index bevat twee dimensies. Ten eerste refereert hij aan feitelijke economische stromen die meestal als maat voor globalisering genomen worden. Deze dimensie bevat indicatoren over handel, buitenlandse directe investeringen, portfolio investeringen en betalingen van inkomens aan buitenlandse staatsburgers. Ten tweede houdt economische globalisering machtigheden in voor de beperkingen van handel en kapitaal; deze wijzen feitelijk op de afwezigheid van globalisering. Meer bepaald verwijst deze dimensie naar beperkingen op handel en kapitaal die gebruikmaken van verborgen importhindernissen, gemiddelde tarieven, belastingen op internationale handel (als een onderdeel van geldende inkomsten) en een index van kapitaalcontrole. De schaal om economische globalisering te meten omvat het gewicht van al deze indicatoren en is getransformeerd in een index lopend van 1 tot 100 waarbij de hogere waarden verwijzen naar een hoger niveau van economische globalisering (Dreher, 2006). De scores voor economische globalisering voor alle 29 landen in de periode 1992-2008 zijn toegevoegd aan de individuele gegevens. Het bereik van deze variabele varieert van 36,96 (RU in 1996) tot 98,87 (LU in 2004).

Ten slotte zijn er twee institutionele factoren geoperationaliseerd. Deze macrokenmerken variëren minder tussen jaren (binnen landen) dan de cyclische en structurele factoren. Informatie over het meest recente beschikbare jaar is gebruikt als *proxy* in het geval de informatie van een bepaald jaar ontbrak. De beroepsgerichtheid van het onderwijssysteem heeft betrekking op het percentage leerlingen in het hoger secundair onderwijs dat beroepsonderwijs (op school; al dan niet in combinatie met een leerwerkplek) volgt. Deze cijfers zijn afkomstig van de OECD en variëren van 0 procent (voor GR en IT) tot 59 procent (voor CZ). De ontslagbescherming van zittende werknemers is vastgesteld aan de hand van de algemene striktheid van werkgelegenheidsbeschermende wet- en regelgeving (*employment protection legislation [EPL]*), ook verschaft door de OECD (Venn, 2009).² Deze samenvattende maat geeft de moeilijkheid voor werkgevers aan om werknemers met een vast contract te ontslaan in combinatie met de beperkingen voor hen om tijdelijke werknemers in te zetten. In onze gegevens varieert deze variabele tussen 0,6 (voor UK) tot 3,85 (voor PT).

Controle variabelen

In de multivariate analyse houden we rekening met verschillende covariaten. Allereerst is gecontroleerd voor de variabele geslacht. Daarnaast is de variabele etniciteit opgenomen, gebaseerd op informatie aangaande het geboorteland van de ouders van de respondent. Wanneer een of beide ouders van de respondent in een ander land is geboren dan waar het interview heeft plaatsgevonden, wordt deze als allochtoon beschouwd. De variabele studierichting is opgenomen om te controleren voor richtingspecifieke verschillen in werkgelegenheid voor schoolverlaters. Deze variabele verwijst naar de richting van de hoogst bereikte opleiding. De volgende categorieën zijn onderscheiden: algemeen onderwijs, technisch onderwijs, economisch onderwijs en cultureel onderwijs.³ Ten slotte is de duur sinds het verlaten van het onderwijs (in jaren variërend van 0 tot en met 10) opgenomen om de fase van het integratieproces te duiden.

Resultaten

Beschrijvende analyse

Voordat we de resultaten bespreken van de multivariate analyse, waarin de effecten van cyclische, structurele en institutionele factoren op de arbeidsmarktintegratie van jongeren zijn geschat, tonen we eerst in figuur 2 het bivariate verband tussen elk van deze contextuele factoren en de beide situaties van een gebrekkige arbeidsmarktintegratie (dat wil zeggen, werkloosheid en tijdelijk werk). De gepresenteerde cijfers zijn daarbij binnen landen gemiddeld over de periode 1992-2008. Uit de figuur komt naar voren dat, weinig verrassend, in landen met een hoge werkloosheid het aandeel jongeren dat werkloos is of tijdelijk werk heeft, hoger is dan in landen met een lage werkloosheid. Wat betreft globalisering zien we dat in landen waar de economie meer geglobaliseerd is, het aandeel jongeren dat werkloos is of tijdelijk werk heeft, juist lager is dan in landen die economisch gezien minder geglobaliseerd zijn. De beroepsgerichtheid van het onderwijssysteem hangt positief samen met de arbeidsmarktintegratie van jongeren: in landen waar het beroepsonderwijs sterker is vertegenwoordigd, is het aandeel jongeren dat werkloos is of tijdelijk werk heeft, lager dan in landen waar dit minder het geval is. Tot slot zien we in figuur 2 dat in landen waar zittende werknemers meer ontslagbescherming genieten, het aandeel jongeren dat werkloos is of tijdelijk werk heeft, hoger is dan in landen met weinig ontslagbescherming voor zittende werknemers.

[Figuur 2]

Multivariate analyse

De waargenomen verbanden in figuur 2 zijn verder onderzocht door middel van multiniveau-analyse. In tabel 1 zijn de schattingen van 2-niveau multinominale logit modellen weergegeven. In deze modellen wordt zowel werkloosheid als tijdelijk werk afgezet tegenover vast werk. Zoals eerder geschetst maken individuen het laagste niveau uit in de analyse (niveau 1); zij zijn genest binnen combinaties van land en jaar van schoolverlaten (niveau 2). Er zijn zes modellen geschat. In model 1 zijn alle hoofdeffecten geschat van zowel de individuele als contextuele kenmerken. Dit model maakt het mogelijk de hypothesen 1a, 2a, 3a en 4a te toetsen. In de modellen 2 tot en 5 zijn vervolgens crossniveau interacties opgenomen tussen het opleidingsniveau van individuen en de contextuele kenmerken. Elk contextueel kenmerk is afzonderlijk in interactie met het individuele opleidingsniveau geschat. Hiermee worden de hypothesen 1b, 2b, 3b en 4b getoetst. In model 6, tot slot, zijn alle interactietermen tegelijkertijd opgenomen.

Uit model 1 komt allereerst naar voren dat wanneer de algehele werkloosheid hoog is, jongeren bij intrede op de arbeidsmarkt een grotere kans op werkloosheid ($b=1,001$) en een grotere kans op tijdelijk werk hebben ($b=0,316$). De absolute kansen op werkloosheid en tijdelijk werk in het land met het laagste werkloosheidscijfer (LU in 1992 met een werkloosheid van 1,6 procent) zijn, omgerekend, respectievelijk 56,3 en 70,2 procent, terwijl in het land met de hoogste werkloosheid (ES in 1994 met een werkloosheid van 24,1 procent), deze respectievelijk 77,8 en 76,4 procent zijn. Deze bevindingen komen overeen met H1a. Om te bepalen of het werkloosheidseffect in het bijzonder van toepassing is op lager opgeleide jongeren (H1b) worden in model 2 interactietermen tussen het individuele opleidingsniveau en het werkloosheidspercentage toegevoegd. De enige significante interactieterm laat zien dat het effect van de algehele werkloosheid op de kans op tijdelijk werk groter is voor middelbaar dan lager opgeleide jongeren. Daarmee is er geen steun gevonden voor deze hypothese.

De resultaten van model 1 laten daarnaast zien dat economische globalisering een negatief effect heeft op de kans op werkloosheid en tijdelijk werk. De coëfficiënten bedragen respectievelijk -1,131 en 0,341. Met andere woorden: de arbeidsmarktintegratie van jongeren verloopt soepeler wanneer het niveau van economische globalisering hoger is. Deze bevinding is in tegenspraak met H2a, maar is in lijn met de eerder getoonde beschrijvende analyse. Uit Model 3 maken we op dat het negatieve effect van economische globalisering op tijdelijk werk vooral middelbaar opgeleide jongeren treft ($b=-0,04-0,860=0,900$) en dat dit effect op de kans op werkloosheid minder groot is bij hoger opgeleide jongeren ($b=-0,457$). Deze bevindingen ondersteunen H2b niet.

Model 1 toont verder dat de beroepsgerichtheid van het onderwijssysteem de arbeidsmarktintegratie van jongeren bevordert. Gevonden is dat de kans op werkloosheid en de kans op tijdelijk werk voor jongeren lager is naarmate er in het onderwijssysteem meer aandacht is voor beroeps onderwijs. Dit is in overeenstemming met H3a. Bovendien ondersteunen de resultaten in model 4 de voorspelling dat vooral (middelbaar) en hoger opgeleide jongeren profijt hebben van een beroepsgericht onderwijssysteem (H3b). Model 4 maakt nog iets duidelijk: het effect van een beroepsgericht onderwijssysteem op de kans op tijdelijk werk is zelfs positief voor laag opgeleide jongeren ($b=0,574$). Dit houdt in dat zij voor wat betreft hun arbeidsmarktintegratie nadeel ondervinden van een onderwijssysteem dat de nadruk legt op beroepsgerichte kennis en vaardigheden.

Tot slot wordt duidelijk uit model 1 dat de ontslagbescherming van zittende werknemers de arbeidsmarktintegratie van jongeren ondermijnt. De bevindingen laten immers zien dat de kans op werkloosheid en de kans op tijdelijk werk voor jongeren groter is naarmate de rechtspositie van zittende werknemers beter is beschermd. De geschatte coëfficiënten zijn respectievelijk 0,291 en 0,396. Deze resultaten bevestigen H4a. Vooral hoger opgeleide jongeren hebben een grotere kans op werkloosheid wanneer zittende werknemers zijn beschermd tegen ontslag. Deze bevinding is in overeenstemming met H4b.

In model 6 zijn alle interactietermen tegelijkertijd geschat om de robuustheid van de modellen 2 tot en met 5 te bepalen. De resultaten van dit model laten – alleen voor wat betreft de kans op tijdelijk werk – enkele verschillen zien. Zo blijkt nu dat de interactieterm tussen de algehele werkloosheid en een middelbaar opleidingsniveau niet langer significant is, terwijl de interactie tussen werkloosheid en een hoog opleidingsniveau juist significant wordt. Volgens deze resultaten zijn het dus vooral hoger opgeleide jongeren die minder nadeel ondervinden van een hoge werkloosheid bij de kans op tijdelijk werk. Ze sluiten meer aan bij H1b dan de bevindingen zoals getoond in model 2. Daarnaast komt uit model 6 naar voren dat, in vergelijking met model 3, de interactie tussen economische globalisering en een middelbaar opleidingsniveau niet meer significant is.

Conclusie en discussie

De empirische resultaten van dit artikel hebben laten zien dat cyclische, structurele en institutionele factoren verschillen in de arbeidsmarktintegratie van jongeren tussen Europese landen verklaren. Voor wat betreft de invloed van de conjuncturele cyclus geldt dat wanneer de werkloosheid hoog is, de arbeidsmarktintegratie van jongeren minder soepel verloopt. Dit uit zich niet alleen in een grotere kans op werkloosheid, maar ook in een grotere kans op tijdelijk werk. Er zijn ook aanwijzingen gevonden dat hoger opgeleide jongeren minder kwetsbaar zijn voor tijdelijk werk wanneer zij onder ongunstige macro-economische omstandigheden de arbeidsmarkt voor het eerst betreden dan lager opgeleide jongeren. Dit lijkt het idee te ondersteunen dat werkgevers vooral arbeidsmarktonzekerheid overdragen op lager opgeleiden, die gemakkelijker onderworpen kunnen worden aan directe supervisie en gemakkelijker vervangen kunnen worden dan hoger opgeleiden.

Als structurele factor werd de invloed van economische globalisering onderzocht. De voorspelling was dat een hoger niveau van economische globalisering zou leiden tot groeiende mondiale competitie tussen bedrijven en tot een toenemende onzekerheid voor werkgevers. Dit zou hen dwingen (meer) flexibele arbeidsrelaties aan te gaan bij het werven van (nieuw) personeel. Onze bevindingen suggereren echter het tegenovergestelde resultaat, namelijk dat de arbeidsmarktintegratie van jongeren soepeler verloopt wanneer de economie een hoger niveau van globalisering kent. Hoewel onverwacht, zijn deze resultaten toch minder onbegrijpelijk als er wat langer over na wordt gedacht. Zo pleit Golsch (2008: 32) dat economische stromen, als een van de twee dimensies van economische globalisering, zowel aangeven hoe goed de nationale economie groeit als hoe goed deze economie geïntegreerd is in de mondiale economische uitwisseling. Op deze manier uitgelegd kan een positieve invloed worden verwacht van economische globalisering op de arbeidsmarktintegratie van jongeren. Empirische steun voor deze gedachtegang is geleverd door Raab et al. (2008), die hebben laten zien dat globalisering mogelijkheden creëert voor jongeren op de liberale Britse arbeidsmarkt, maar tot problemen leidt bij de integratie van jongeren op de gereguleerde Duitse arbeidsmarkt. Deze bevindingen suggereren dat de institutionele context van een land bepaalt hoe globalisering nationaal 'gefilterd' wordt en in hoeverre dit leidt tot onzekerheid onder jongeren bij het betreden van de arbeidsmarkt. Het is dan ook voor toekomstig onderzoek aan te bevelen de interactie op macroniveau tussen economische globalisering enerzijds en de institutionele context anderzijds te bestuderen.

Beide onderzochte institutionele factoren, ten slotte, zijn ook van belang bij het verklaren van crossnationale verschillen in de arbeidsmarktintegratie van jongeren. Onze bevindingen zijn het meest duidelijk voor wat betreft de inrichting van het onderwijssysteem: hoe meer beroepsgericht het onderwijssysteem, des te soepeler is de integratie van jongeren op de arbeidsmarkt. Wij moeten hier echter aan toevoegen dat het voordeel van een beroepsgericht onderwijssysteem in hoofdzaak geldt voor jongeren die zelf in het bezit zijn van een diploma in het middelbaar of hoger (beroeps)onderwijs. De keerzijde hiervan is dat lager opgeleide jongeren, die nauwelijks zijn voorbereid op de beroepspraktijk, juist de boot missen in een context waar een nauwe band bestaat tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt. Ook de resultaten met betrekking tot de rechtspositie van zittende werknemers spreken boekdelen. Aangetoond is dat de arbeidsmarktintegratie van jongeren moeizamer verloopt naarmate zittende werknemers sterker beschermd zijn tegen ontslag. Voor wat betreft de kans op werkloosheid is dit effect het grootst voor hoger opgeleide jongeren, die vooral gericht zijn op het primaire segment van de arbeidsmarkt waar werkgelegenheidsbeschermende wet- en regelgeving meestal strikt is.

Gezien deze bevindingen liggen verschillende beleidsmaatregelen voor de hand. Allereerst is het van belang om individuele ondersteuning te verlenen aan (langdurig) werkloze jongeren. Scholing is hier een vaak gebruikt instrument, maar ook andere (re-)integratiemaatregelen, zoals bemiddeling en gesubsidieerde arbeidsplaatsen, zijn in dit opzicht relevant. Wat in ieder geval vermeden moet worden is dat jongeren bij het betreden van de arbeidsmarkt in een onzekere arbeidsmarktpositie terechtkomen die stigmatiserend werkt en ertoe leidt dat zij langdurig in een marginale positie verstrikt raken. Daarnaast dienen voldoende stage- of werkervaringsplekken voor schoolverlaters beschikbaar te worden gesteld. Het helpt met name hen, die in het dagonderwijs weinig beroepsgerichte kennis en vaardigheden hebben opgedaan, een voet tussen de deur te krijgen bij toekomstige werkgevers. Ook draagt een versoepeling van het ontslagrecht bij aan het bevorderen van de arbeidsmarktintegratie van jongeren. Nu worden de kansen voor jongeren ondermijnd door de (meestal) sterke ontslagbescherming van zittende werknemers. Keerzijde van het vervangen van oudere werknemers door jongeren is evenwel dat het leidt tot een grotere kans op werkloosheid van ouderen, omdat de prikkel voor werkgevers om in de duurzame inzetbaarheid van hun oudere werknemers te investeren, wordt verlaagd. Het staat bovendien haaks op het vigerende beleid oudere werknemers langer aan het werk te houden om zo uitgaven aan pensioenen en andere uitkeringen enigszins onder controle te houden.

Ondanks de voorgestelde maatregelen is het de vraag of ze voldoende soelaas bieden aan jongeren. Gezien het feit dat een moeizame arbeidsmarktintegratie jongeren ook op het demografische domein, zoals bij gezinsvorming, parten speelt (Wolbers, 2007b), is het wenselijk dat jongeren ook daar steun kunnen verwachten voor hun onzekere arbeidsmarktpositie. Het kopen van een huis, het aangaan van een huwelijk en het krijgen van kinderen brengen grote verantwoordelijkheden met zich mee die zekerheid op het terrein van arbeid en inkomen vereisen. Een moeizame arbeidsmarktintegratie heeft mogelijk dus verstrekkende gevolgen voor het verdere leven van jongeren, naast de tijdelijke onzekerheid die deze met zich mee brengt. Zo zou de kinderbijslag voor jonge ouders, die werkloos zijn of tijdelijk werk hebben, kunnen worden verhoogd. Of bij tijdelijk werk zouden jongeren gemakkelijker een hypotheek (met garantie) moeten kunnen krijgen. Daarvoor zijn afspraken met de overheid en de banken nodig. Dit is lastig, omdat het deels gaat om private partijen. Maar het leidt er wel toe dat in de nabije toekomst een mogelijk verloren generatie van jongeren kan worden voorkomen.

Noten

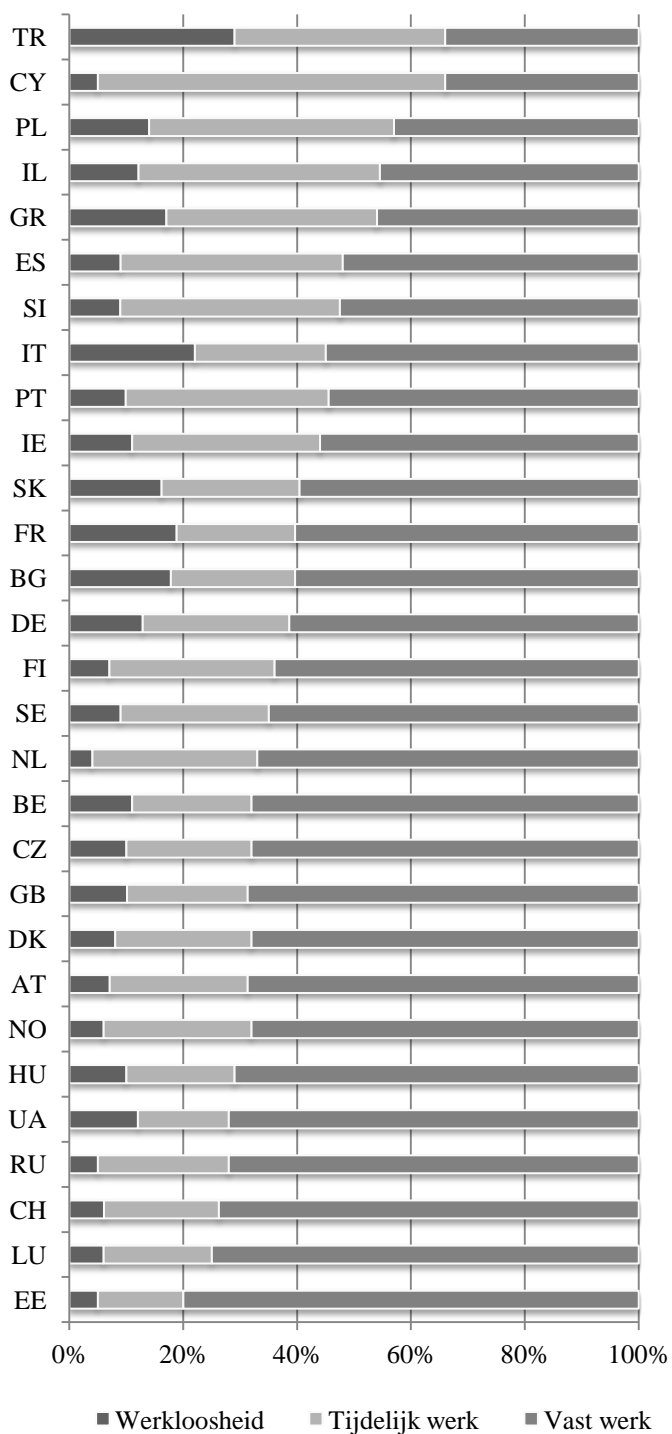
1. De combinatie van land en jaar van schoolverlaten (in plaats van land) is gebruikt als het hogere analyseniveau om meer onderscheidingsvermogen te verkrijgen voor het statistisch toetsen van de hypothesen en om zo veel mogelijk ruimte te laten voor de aanwezige variatie tussen jaren binnen landen. Door convergentieproblemen kunnen we helaas geen 3-niveaumodellen (met individuen [niveau 1] genest in land*jaar van schoolverlaten combinaties [niveau 2] genest in landen [niveau 3]) presenteren.
2. De gegevens voor BG en SI over de periode 1992-2000 zijn afkomstig van Cazes en Nesporova (2003); die voor de periode 2001-2004 van Tonin (2009). Van Muravyev (2010) hebben we de cijfers voor EE, RU en UA gebruikt. Voor IL en LU zijn de cijfers van de OECD uit 2008 voor de gehele onderzochte periode gebruikt. Voor CY, tot slot, waren geen afzonderlijke cijfers beschikbaar en is het gemiddelde van de scores van GR en TR toegepast.
3. In 2002 is informatie over studierichting niet gevraagd in het ESS. Daarom is een dummyvariabele in de modellen opgenomen (niet gerapporteerd) die aangeeft of informatie over de studierichting van de hoogst bereikte opleiding al dan niet ontbreekt voor respondenten.

Literatuur

- Allmendinger, J. (1989). Educational systems and labour market outcomes. *European Sociological Review*, 5, 231-50.
- Berman, E., Bound, J., & Machin, S. (1998). Implications of skill-biased technological change: International evidence. *The Quarterly Journal of Economics*, 113, 1245-1279.
- Blanchard, O. (2006). European unemployment: The evolution of facts and ideas. *Economic Policy*, 21, 5-59.
- Blossfeld, H.-P. (1992). Is the German dual system a model for a modern vocational training system? A cross-national comparison of how different systems of vocational training deal with the changing occupational structure. *International Journal of Comparative Sociology*, 23, 168-81.
- Blossfeld, H.-P., Buchholz, S., Bukodi, E., & Kurz, K. (red.) (2008). *Young workers, globalization and the labor market. Comparing early working life in eleven countries*. Cheltenham, UK/Northampton, MA: Edward Elgar.
- Bol, T., & Werfhorst, H. van de (2013). Educational systems and the trade-off between labor market allocation and equality of educational opportunity. *Comparative Education Review*, 57, forthcoming.
- Borghans, L., and de Grip, A. (eds.) (2000). *The overeducated worker? The economics of skill utilization*. Cheltenham, UK/Northampton, USA, MA: Edgar Elgar.
- Breen, R. (1997). Risk, Recommodification and the Future of the Service Class. *Sociology*, 31, 473-489.
- Breen, R. (2005). Explaining cross-national variation in youth unemployment. Market and institutional factors. *European Sociological Review*, 21, 125-134.
- Buchholz, S., Hofäcker, D., Mills, M., Blossfeld, H.-P., Kurz, K., & Hofmeister, H. (2009). Life courses in the globalization process: The development of social inequalities in modern societies. *European Sociological Review*, 25, 53-71.
- Bukodi, E., Ebralidze, E., Schmelzer, P., & Blossfeld, H.-P. (2008). Struggling to become an insider: Does increasing flexibility at labor market entry affect early careers? In H.-P. Blossfeld, S. Buchholz, E. Bukodi & K. Kurz (red.), *Young workers, globalization and the labor market. Comparing early working life in eleven countries* (pp. 3-27). Cheltenham, UK/Northampton, MA: Edward Elgar.
- Castells, M. (2010). *The rise of the network society. The information age: Economy, society, and culture*. Oxford/Malden, MA: Blackwell.
- Cazes, S., & Nesporova, A. (2003). *Employment protection legislation (EPL) and its effects on labour market performance*. Geneva: International Labour Organization.
- De Vreyer, Ph., Layte, R., Wolbers, M. H. J., & Hussain, A. (2000). The permanent effects of labour market entry in times of high unemployment. In D. Gallie & S. Paugam (red.), *Welfare regimes and the experience of unemployment in Europe* (pp. 134-52). Oxford: Oxford University Press.
- Dreher, A. (2006). Does globalization affect growth? Evidence from a new index of globalization. *Applied Economics*, 38, 1091-1110.
- Gangl, M. (2002). Changing labour markets and early career outcomes: Labour market entry in Europe over the past decade. *Work, Employment and Society*, 16, 67-90.
- Gesthuizen, M., & Wolbers, M.H.J. (2010). Employment transitions in the Netherlands, 1980-2004: Are low educated men subject to structural or cyclical crowding out? *Research in Social Stratification and Mobility*, 28, 437-451.

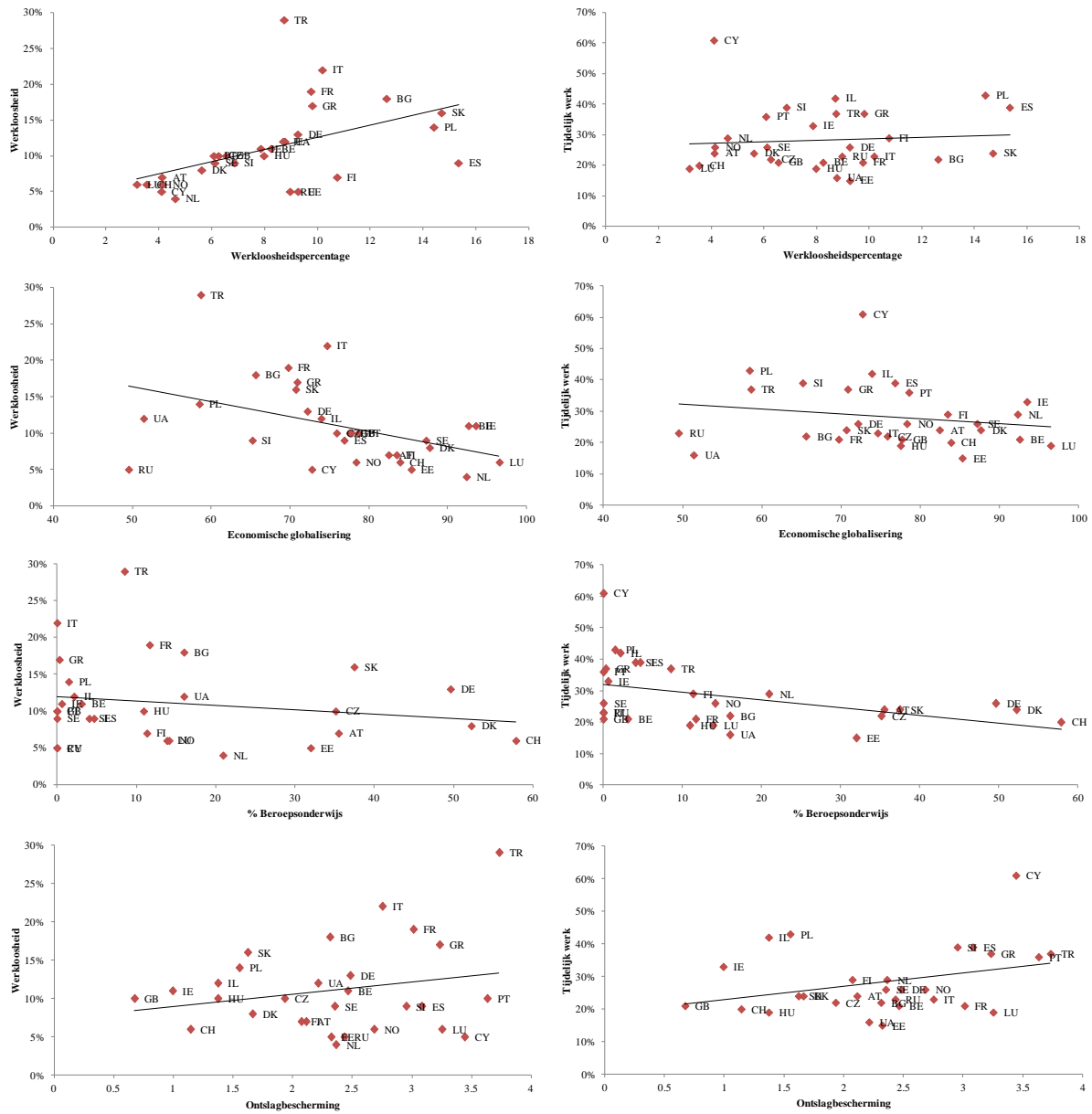
- Golsch, K. (2008). Youth unemployment in Western Europe; The effects of individual, market, and institutional factors. In H.-P. Blossfeld, S. Buchholz, E. Bukodi & K. Kurz (red.), *Young workers, globalization and the labor market. Comparing early working life in eleven countries* (pp. 29-47). Cheltenham, UK/Northampton, MA: Edward Elgar.
- Grip, A. de, & Wolbers, M. H. J. (2006). Cross-national differences in job quality among low-skilled young workers in Europe. *International Journal of Manpower*, 27, 420-433.
- Hannan, D., Raffae, D., & Smyth, E. (1997). Cross-national research on school to work transitions: An analytical framework. In P. Werquin, R. Breen & J. Planas (red.), *Youth transitions in Europe: Theory and evidence* (pp. 409-442). Marseille: Centre d'études et de recherches sur les qualifications.
- Jowell, R., The Central Co-ordinating Team (2003). *European Social Survey 2002/2003: Technical report*. London: centre for Comparative Social Surveys, City University.
- Jowell, R., The Central Co-ordinating Team (2005). *European Social Survey 2004/2005: Technical report*. London: centre for Comparative Social Surveys, City University.
- Jowell, R., The Central Co-ordinating Team (2007). *European Social Survey 2006/2007: Technical report*. London: centre for Comparative Social Surveys, City University.
- Jowell, R., The Central Co-ordinating Team (2009). *European Social Survey 2008/2009: Technical report*. London: centre for Comparative Social Surveys, City University.
- Kalleberg, A.L. (2009). Precarious work, insecure workers: Employment relations in transition. *American Sociological Review*, 74, 1-22.
- Katz, L. F., & Autor, D. H. (1999). Changes in the wage structure and earnings inequality. In O. Ashenfelter & D. Card (red.), *Handbook of labor economics: Vol. 3.* (pp. 1463-1555). Amsterdam: North-Holland.
- Lange, M. de, Gesthuizen, M., & Wolbers, M.H.J. (2012). Trends in labor market flexibilization among Dutch school-leavers: The impact of economic globalization on educational differences. *International Sociology*, 27, 529-550.
- Lindbeck, A., & Snower, D. (1988). *The insider-outsider theory of employment and unemployment*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Maurice, M., & Sellier, F. (1979). Societal analysis of industrial relations: A comparison between France and West Germany. *British Journal of Industrial Relations*, 17, 322-336.
- Maurin, E., & Thesmar, D. (2004). Changes in the functional structure of firms and the demand for skill. *Journal of Labor Economics*, 22, 639-664.
- Mills, M., & Blossfeld, H.-P. (2005). Globalization, uncertainty and the early life course. A theoretical framework. In H.-P. Blossfeld, E. Klijzing, M. Mills & K. Kurz (red.), *Globalization, uncertainty and youth in society* (pp. 1-24). London/New York: Routledge.
- Müller, W. & Gangl, M. (2003). The transition from school to work. A European perspective. In W. Müller & M. Gangl (red.), *Transitions from education to work in Europe. The integration of youth into EU labour markets* (pp. 1-22). Oxford: Oxford University Press.
- Muravyev, A. (2010). *Evolution of employment protection legislation in the USSR, CIS and Baltic States, 1985-2009*. IZA Discussion Paper No. 5365. Bonn: Institute for the Study of Labor.
- OECD (1999). *Employment outlook*. Paris: Organisation of Economic Co-operation and Development.
- OECD (2000). *From initial education to working life: Making transitions work*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- OECD (2012). *Employment policies and data*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Pollmann-Schult, M. (2005). Crowding-out of unskilled workers in the business cycle: Evidence from West Germany. *European Sociological Review*, 21, 467-480.

- Raab, M., Ruland, M., Schönberger, B., Blossfeld, H.-P., Hofäcker, D., Buchholz, S. & Schmelzer, P. (2008). GlobalIndex - A sociological approach to globalization measurement. *International Sociology*, 23, 596-631.
- Shavit, Y., & Müller, W. (1998). *From school to work. A comparative study of educational qualifications and occupational destinations*. Oxford: Clarendon Press.
- Spitz-Oener, A. (2006). Technical change, job tasks, and rising educational demands: Looking outside the wage structure. *Journal of Labor Economics*, 24, 235-270.
- Tonin, M. (2005). *Updated employment protection legislation indicators for Central and Eastern European countries*. Stockholm: Institute for International Economic Studies, Stockholm University.
- Velden, R.K.W. van der, & Wolbers, M.H.J. (2003). The integration of young people into the labour market: The role of training systems and labour market regulation. In W. Müller & M. Gangl (red.), *Transitions from education to work in Europe. The integration of youth into EU labour market* (pp. 186-211). Oxford: Oxford University Press.
- Venn, D. (2009). *Legislation, collective bargaining and enforcement: Updating the OECD employment protection indicators*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Wolbers, M.H.J. (2007a). Patterns of labour market entry: A comparative perspective on school-to work transitions in 11 European countries. *Acta Sociologica*, 50, 189-210.
- Wolbers, M.H.J. (2007b). Employment insecurity at labour market entry and its impact on parental home leaving and family formation. A comparative study among recent graduates in eight European countries. *International Journal of Comparative Sociology*, 48, 481-507

Figuur 1. Verschillen in de arbeidsmarktintegratie van jongeren tussen Europese landen

Bron: ESS 2002-2008

Figuur 2. Het verband tussen structurele, conjuncturele en institutionele factoren en de arbeidsmarktintegratie van jongeren in Europa

Bron: ESS 2002-2008

Tabel 1. Resultaten van 2-niveau multinomiale logit analyse van de arbeidsmarktintegratie van jongeren in Europa: werkloosheid en tijdelijk werk tegenover vast werk (N_{respondenten}=18.956; N_{land*jaar van schoolverlaten}=468)

	Werkloosheid tegenover vast werk						Tijdelijk werk tegenover vast werk					
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Intercept	0,254 **	0,253 *	0,274 **	0,254 *	0,241 *	0,276 **	0,858 **	0,858 **	0,849 **	0,850 **	0,856 **	0,849 **
Duur sinds schoolverlaten (in jaren)	-0,179 **	-0,179 **	-0,182 **	-0,178 **	-0,177 **	-0,180 **	-0,167 **	-0,168 **	-0,170 **	-0,165 **	-0,168 **	-0,167 **
Vrouw (ref.=man)	0,155 **	0,156 **	0,152 **	0,158 **	0,156 **	0,155 **	0,148 **	0,148 **	0,145 **	0,151 **	0,148 **	0,149 **
Allochtoon (ref.=autochtoon)	0,344 **	0,344 **	0,351 **	0,339 **	0,356 **	0,362 **	0,185 **	0,186 **	0,190 **	0,173 **	0,185 **	0,178 **
Studierichting (ref.=algemeen)												
Technisch	-0,307 **	-0,307 **	-0,297 **	-0,309 **	-0,328 **	-0,321 **	-0,296 **	-0,296 **	-0,291 **	-0,302 **	-0,302 **	-0,295 **
economisch	-0,352 **	-0,348 **	-0,339 **	-0,354 **	-0,376 **	-0,366 **	-0,560 **	-0,559 **	-0,553 **	-0,562 **	-0,566 **	-0,554 **
Cultureel	-0,247 **	-0,239 *	-0,236 *	-0,250 **	-0,275 **	-0,268 **	-0,207 **	-0,203 **	-0,202 **	-0,216 **	-0,213 **	-0,207 **
Opleidingsniveau (ref.=laag)												
Midden	-0,929 **	-0,939 **	-0,931 **	-0,925 **	-0,913 **	-0,933 **	-0,605 **	-0,608 **	-0,572 **	-0,597 **	-0,596 **	-0,581 **
Hoog	-1,653 **	-1,648 **	-1,663 **	-1,660 **	-1,623 **	-1,649 **	-0,829 **	-0,829 **	-0,819 **	-0,819 **	-0,820 **	-0,822 **
Werkloosheidspercentage	1,001 **	0,987 *	0,965 **	1,001 **	1,002 **	1,203 **	0,316 ~	0,185	0,301 ~	0,346 ~	0,328 ~	0,744 *
Economische globalisering	-1,131 **	-1,136 **	-1,233 **	-1,130 **	-1,106 **	-1,415 **	-0,341 *	-0,341 *	-0,040	-0,323 *	-0,336 *	-0,188
% Beroepsonderwijs	-0,422 **	-0,418 **	-0,413 **	0,159	-0,430 **	0,170	-0,635 **	-0,633 **	-0,632 **	0,574 **	-0,629 **	0,619 **
Ontslagbescherming	0,291 ~	0,309 *	0,311 *	0,278 ~	-0,014	-0,014	0,396 **	0,410 **	0,413 **	0,386 **	0,204	0,393 ~
Werkloosheidspercentage*midden		0,412						0,528 ~				-0,306
Werkloosheidspercentage*hoog		-0,740						-0,631		-0,311		-0,680 ~
Economische globalisering*midden			-0,436			-0,211			-0,860 *			-0,583
Economische globalisering*hoog			0,776 ~			1,045 *			0,122			0,209
% Beroepsonderwijs*midden				-0,683 **		-0,675 **				-1,613 **		-1,619 **
% Beroepsonderwijs*hoog				-0,604 *		-0,631 *				-1,147 **		-1,255 **
Ontslagbescherming*midden					0,101	0,003					0,294	-0,077
Ontslagbescherming*hoog					0,841 **	1,023 **					0,164	0,059
Variantie	0,303 **	0,300 **	0,288 **	0,302 **	0,303 **	0,286 **	0,227 **	0,224 **	0,215 **	0,219 **	0,229 **	0,207 **

** p<0,01; * p<0,05; ~ p<0,10 (tweezijdig). Coëfficiënt van 'studierichting onbekend' is niet getoond.

Bron: ESS 2002-2008